

HISTORIA ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO

Początki ZNP są nierozdzielnie związane z walką nauczycieli o prawo do nauczania w języku polskim. W czasach zaborów nauczyciele zakładali organizacje, ponieważ chcieli być silniejsi w walce o polską szkołę. W dniu 1 października 1905 r. zorganizowano zjazd nauczycieli ze wszystkich guberni Królestwa Polskiego. Miał on miejsce w Pilaszkwie koło Łowicza.

Podczas zjazdu podjęto uchwałę o nauczaniu w szkołach w języku polskim i w duchu polskim, którą podpisało około tysiąca nauczycieli, którzy natychmiast zaczęli realizować ten postulat. To wydarzenie, które miało miejsce 115 lat temu i jest uznawane za początek Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Na zdjęciach: Szkoła w Pilaszkwie-obecnie Muzeum ZNP w Pilaszkwie.

Źródło: Archiwum Zarządu Głównego ZNP, Głos Nauczycielski

HISTORIA ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO

1 października 1905 r. powołanie ZWIĄZKU NAUCZYCIELI LUDOWYCH-podczas zjazdu w Pilaszowie. W następstwie licznych aresztowań po kilku tygodniach związek przestał istnieć.

9 grudnia 1905 r. najbardziej aktywni i ocaleni członkowie Związku Nauczycieli Ludowych założyli POLSKI ZWIĄZEK NAUCZYCIELSKI. Tego samego dnia powołano też STOWARZYSZENIE NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO, które zrzeszało głównie nauczyciele prywatnych szkół średnich.

28 grudnia 1905 r. w Krakowie odbyło się zebranie 520 delegatów z Galicji, podczas którego utworzono Krajowy ZWIĄZEK NAUCZYCIELSTWA LUDOWEGO W GALICJI. Zrzeszało ono nauczycieli różnych typów szkół w zaborze austriackim.

2 lipca 1930 r. w Krakowie odbył się Zjazd potączeniowy Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych (ZPNSP) istniejącego od 12 kwietnia 1919 r. i Związku Zawodowego Nauczycielstwa Polskich Szkół Średnich (ZZNPSŚ), utworzonego w lutym 1919r. tworząc Związek Nauczycielstwa Polskiego (ZNP).

Na zdjęciach: Członkowie Zarządu Głównego ZPNSP (październik 1925 r.)

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe

Zjednoczenie ZNP Kraków Collegium Maius UJ 1-3 lipca 1930 r.

Źródło: Archiwum Zarządu ZNP Okręgu Małopolskiego

HISTORIA ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO

Stanisław Nowak

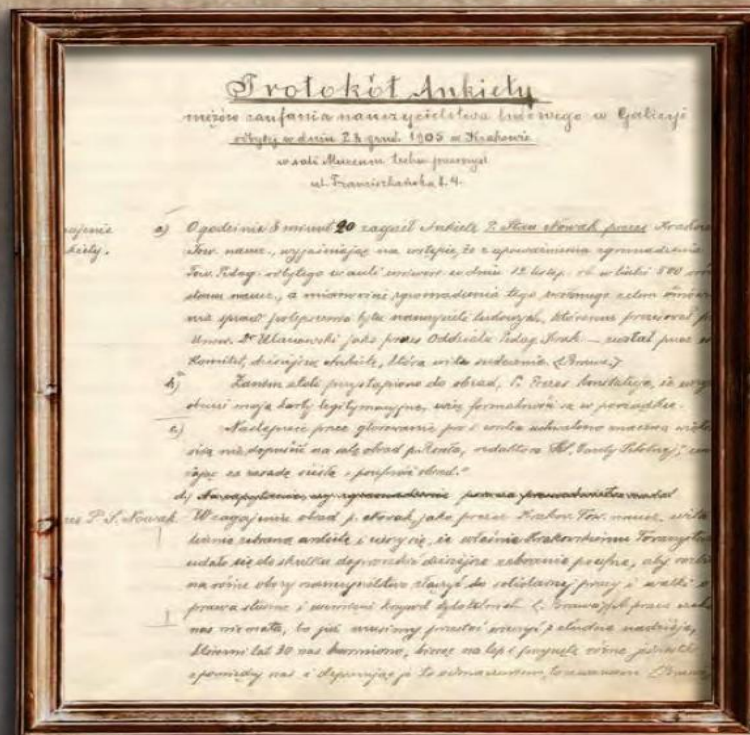
Pierwszy Prezes ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO.

Od czerwca 1917 r. rozpoczęło się wydawanie „Głosu Nauczycielskiego” jako miesięcznika (obecnie wydawanego cotygodniowo).

Na zdjęciach: Stanisław Nowak

Protokół Ankiety Założycielskiej Związku Nauczycielstwa Ludowego 1905 r.

Źródło: Archiwum Oddziału ZNP Kraków - Śródmieście

HYMN ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO

Autorem Hymnu Związku Nauczycielstwa Polskiego jest Stefan Zaleski - współtwórca Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Na zdjęciach:

Stefan Zaleski (1859-1916)
Dyplom honorowego Członka
nadany Stefanowi Zaleskiemu
w 1907 r.

Źródło: Archiwum Oddziału ZNP
Nowy Targ

Ku upamiętnieniu 115 rocznicy powstania hymnu Związku Nauczycielstwa Polskiego oraz jego twórcy.

Pieśń Krajowego Związku Nauczycielstwa Ludowego w Galicji z 1906 r.
(Na nutę "Warszawianki" - "Oto dziś dzień krwi i chwały")
Autor tekstu Stefan Zaleski

Hasłom naszym zawsze wierni
Niesem światło między lud;
W drodze naszej pełno cierni,
Życie szarpie nędza głód

Lecz nie dla nasz placz niemięski,
Ni zwątpienia cierpki zgrzyt;
Dość tych cierpień, dość już kłęsk,
Czas już zdobyć lepszy byt!

Do sióstr, braci ślemy wici,
By związkowy wzięli chrzest,
Niechaj złączą się rozbieli,
Bo w jedności siła jest

Połączeni jak najściślej,
Krzepimy tylko własną moc;
W tem zastrzelimy nasze myśli,
Jak ciemnoty zwalczyć noc.

Czcząc ojczyste ideały
egoizm tępmym chwast;
Umiujemy naród cały,
Lecz nie idźmy w służbę kast!

Do sióstr, braci ślemy wici, etc...

Niech myśl nasza będzie harda,
Męstwem ducha, siłą cnót,
A służalstwu od nas wzgarda,
Niczym wszelki fałsz i brud!

Podwieńczeniem naszym wierni
Walczmy mężnie o nasz byt!
W dziejach będziemy nieśmiertelni,
Gdy wolności zbliżym świat!

Do sióstr, braci ślemy wici, etc...

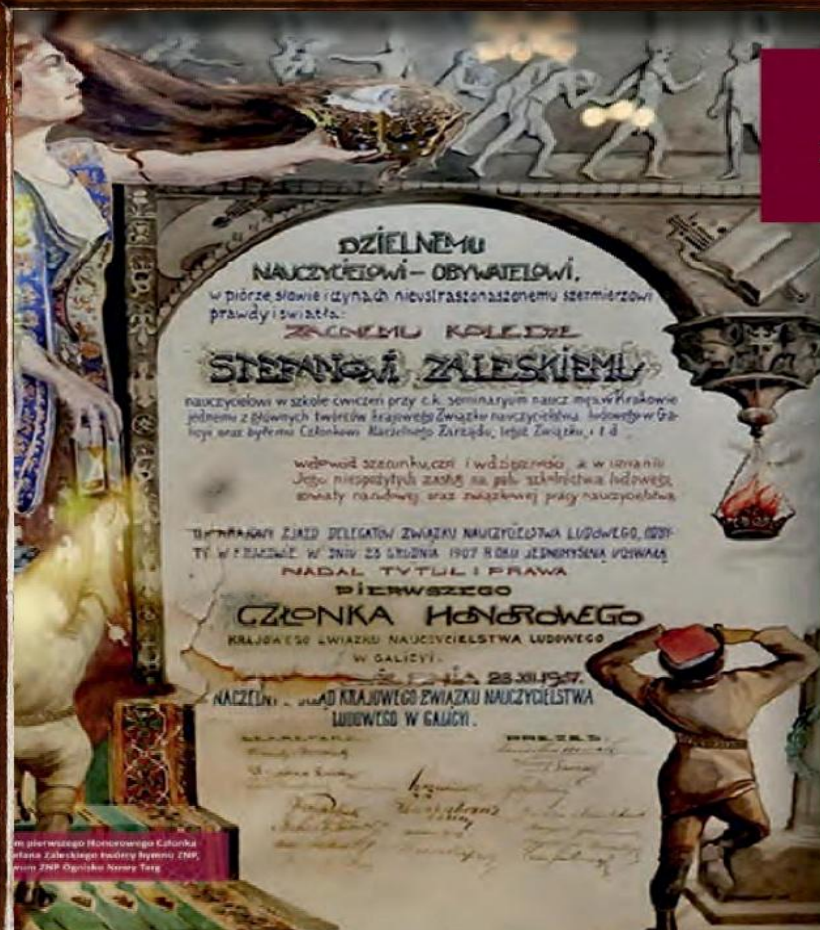

Stefan Zaleski (1859-1916)

Współtwórca Związku
Nauczycielstwa Ludowego,
członek zarządu,
autor Hymnu Związku na nutę
"Warszawianki" (1906 r.),
Pierwszy honorowy członek
organizacji (1907 r.)

Art. 85.1. ZNP posiada sztandar i hymn.

1a. Hymnem ZNP jest Pieśń Związkowa
według tekstu Stefana Zaleskiego do melodii
"Warszawianki" z 1931r.

W pierwszym Honorowym Członku
Stefana Zaleskiego nadany Hymnu ZNP,
autor ZNP Oddziału Nowy Targ

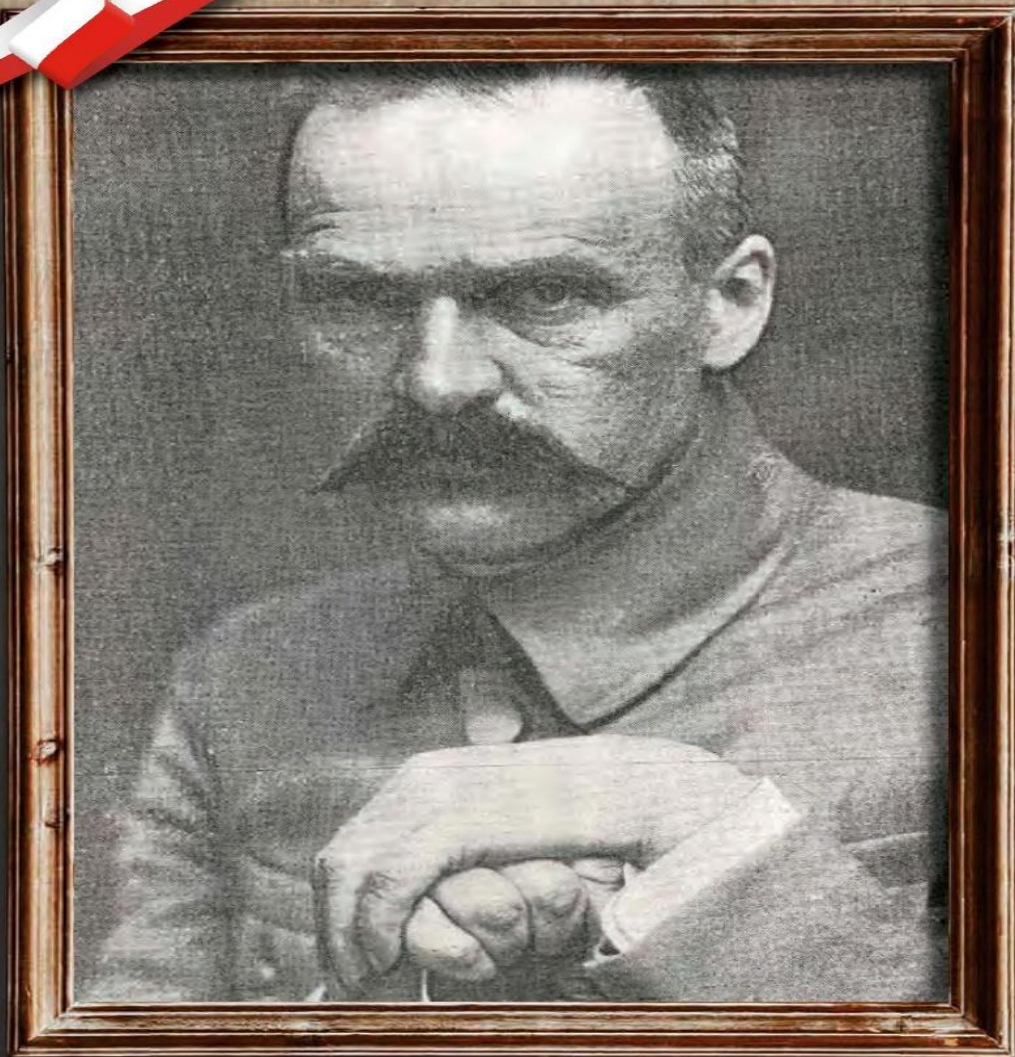

JÓZEF PIŁSUDSKI-HONOROWY CZŁONEK ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO

17 maja 1921 r. Związek Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych (ZPNP od 1930 r. ZNP) przyjął w swe szeregi jako honorowego członka Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego. Od 1937 roku również jego żona Aleksandra Piłsudska została honorowym członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Na zdjęciach: Józef Piłsudski, Orzeł legionowy, Oryginał podpisu Józefa Piłsudskiego, Karta z albumu Honorowego Członkostwa w ZNP Aleksandry Piłsudskiej.

Źródło: Archiwum Zarządu Głównego ZNP, Archiwum ZNP Zarządu Okręgu Małopolskiego

WŁADYSŁAW SIENKO 1882-1949

Nauczyciel, kierownik kilku Powszechnych Szkół Publicznych, działacz społeczny i polityczny, wieloletni Prezes Zarządu Okręgu Krakowskiego ZNP, organizator tajnego nauczania. W 1943 roku został usunięty ze stanowiska kierownika szkoły i pracował jako robotnik. Po wyzwoleniu Krakowa wrócił do pracy w szkolnictwie.

Odezwa Władysława Sienko Prezesa Zarządu Okręgu Krakowskiego ZNP na wypadek wybuchu wojny

Zarząd Okręgu Związku
Nauczycielstwa Polskiego
w Krakowie
ul. Szewska L.20.I.p.
Tel. 133-60

W Sierpniu 1939 roku.

Do

Kol.Pracców Ognisk i Oddziałów Powiatowych Zw.N.P.

w Województwie krakowskim

W chwili w której każdy Obywatel Państwa Polskiego powinien spełnić gorliwie swój obowiązek, my jako nauczyciele i wychowawcy musimy przyjąć na siebie obowiązek zajęcia się rodzinami powołanych rezerwistów pomagając Komitetom gminnym i lokalnym w całej pełni w ich zadaniu.

Szkola w każdej miejscowości niechaj będzie tą prawdziwą opiekunką i doradczynią i starszych i młodszych, aby życie toczyło się nadal normalnym torem. Wszelkie fałszywe pogłoski rozsiewane przez naszych nieprzyjaciół powinny być z miejsca prostowane, a ludność pouczona o roli jaką Państwo, nasza Armia Polaka i Społeczeństwo spełnić musi.

Zwracam się do Pań Koleżanek, które jako Bolskie Kobiety i Nauczycielki niechaj ujmą w Swoje ręce tak pracę jak i opiekę w Swoim środowisku, a każdy posterunek powierzony ich opiece niech uczynią wielką i niezłomną twierdzą, moralną i gospodarczą.

Koleżdy Prezesi Oddziałów Powiatowych zorganizują własne nauczycielskie Komitety Powiatowe, oraz plan pracy i pomocy, i zawiadomią o tym całe nauczycielstwo w swoim powiecie, aby w razie potrzeby wiedziało gdzie się zwracać o pomoc i wskazówki. Szczególnie należy się zająć rodzinami powołanych Kolegów, które to rodziny w Organizacji powinny znaleźć szczerą i prawdziwą opiekę.

W razie powołania Kolegów czuwających nad gromadzeniem funduszy i prowadzących Kasy Samopomocy należy przewidzieć zastępstwa takie, by akcja nie ucierpiała i majątek nie niszczał.

Do całej akcji należy zachęcić Panie Koleżanki, które w pracy społecznej wykazały wielką ofiarność i poświęcenie.

O powołaniu Komitetów powiatowych, oraz o zmianach personalnych w Ogniskach lub w Oddziałach, należy natychmiast zawiadomić Okręg, aby usprawnić wysyłkę informacji, czy też pomocy ze strony Krakowskiego Okręgu Z.N.P.

Nauczycielstwo zorganizowane w Z.N.P. musi wykazać swój spokój, równowagę, zdolności organizacyjne i całkowitą ofiarność w tej wielkiej dla Państwa Polakiego chwili.

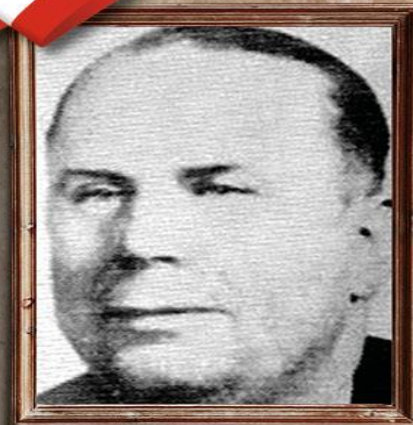
Sienko Władysław m.p.
Przecs Okręgu

TAJNA ORGANIZACJA NAUCZYCIELSKA (TON)

Po powstaniu Polskiego Państwa Podziemnego (27.09.1939 r.) i kapitulacji Warszawy (28.09.1939 r.) działacze Zarządu Głównego ZNP nazwani później Centralną Piątką w składzie: Czesław Wycech, Kazimierz Maj, Zygmunt Nowicki, Wacław Tutodziecki i Teofil Wojeński podjęli decyzję o kontynuowaniu działalności pod nazwą Tajna Organizacja Nauczycielska (TON). Jej powołanie miało miejsce 26.10.1939 r. w Warszawie w mieszkaniu Zygmunta Nowickiego. Członkowie Centralnej Piątki podzielili się rolami. Zygmunt Nowicki objął kierownictwo ogólne, Czesław Wycech przejął sprawy organizacyjne, Teofil Wojeński – tajne nauczanie, Wacław Tutodziecki – samopomoc koleżeńską i sprawy wydawnicze, a Kazimierz Maj zajmował się kontaktami z organizacjami politycznymi i wojskowymi.

ODEZWA TON DO OJCÓW I MATEK

Główne kierunki działań Tajnej Organizacji Nauczycielskiej (TON) zostały zawarte w wydanej pod koniec 1939 r. odezwie tej organizacji pt. Do Ojców i Matek:

1. (...) Państwo polskie, mimo przegranej wojny, istnieje i walka o odzyskanie niepodległości trwa nadal, nikt nie jest zwolniony od wierności dla państwa i narodu, obowiązkiem wszystkich jest wychowanie całej młodzieży w idei służby poświęcenia dla narodu. Ideę tę należy wszczepiać przez naukę szkolną.
2. Okres okupacji jest okresem żałoby narodowej, co winno wyrażać się poważnym trybem życia młodzieży. Należy pamiętać o tych, którzy giną i cierpią za naród.
3. Nie wolno utrzymywać z Niemcami żadnych kontaktów. Kontaktowanie się z nimi w koniecznych sprawach, powinno się odbywać za pośrednictwem Polaków pracujących w okupacyjnej administracji.
4. Nie wolno wykonywać zarządzeń władz niemieckich przynoszących szkodę szkolnictwu i kulturze polskiej. W przypadkach wyjątkowo trudnych, stosować akcje opóźniającą. Należy prowadzić akcje sabotażowe, nie wolno ułatwiać Niemcom zwycięstwa.
5. Przeciwdziałać propagandzie niemieckiej i nie dopuszczać do zatruwania dusz młodzieży polskiej. W pracy wychowawczej i dydaktycznej pokazywać wielkość piękna kultury polskiej, rozbudować patriotyzm, poczucie godności i dumy narodowej.
6. Wojna obecna toczy się między demokracją i faszyzmem. Należy uświadamiać młodzieży, że walka o wolność jest nieodłącznie związana z walką o demokrację i sprawiedliwość społeczną.

Na zdjęciu: Pomnik TON na Powiślu w Warszawie,

Źródło: Głos Nauczycielski

TON W OKRĘGU KRAKOWSKIM

Kierownikiem Okręgu Krakowskiego TON został Wiceprezes Okręgu Roman Serkowski. Drugim członkiem kierownictwa był przedstawiciel Prezydium Zarządu Okręgu Krakowskiego Władysław Wiśniewski. Trzecim członkiem kierownictwa TON był Ignacy Jakubiec-dziatacz Tajnego Kierownictwa i Ruchu Oporu Chłopskiego (ROCH).

Na zdjęciach: Terytorium podziemnego okręgu krakowskiego 1943 r.

Źródło: Archiwum Oddziału ZNP Kraków-Śródmieście

Rynek w Krakowie 1943 r.

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe

TAJNE NAUCZANIE

Na zdjęciach:

Komplet chemiczny podczas ćwiczeń z wiskozymetrem w mieszkaniu państwa Pogany w Krakowie, w oficynie przy ul. św. Marka 8.

Z prawej: dr Jerzy Gierula z Agatą Pogany, tyłem siedzi Tadeusz Pietraszek, z lewej stoi Zofia Czajka i siedzi Danuś Raszkówna-Bielecka (w okularach)

Źródło: Archiwum Prof. Mateckiego

Lekcja w Daleszycach koniec 1939 r. Źródło: Archiwum prywatne Marii Mąsior

WŁADYSŁAW WIŚNIEWSKI 1900-1942

Członek kierownictwa Okręgowej Komórki TON, przewodniczący wydziału pracy społecznej Zarządu Okręgu ZNP w Krakowie, działacz PPS, podczas okupacji nauczyciel szkół powszechnych w Krakowie. Od wiosny 1942 r. był drugim członkiem okręgowej komórki TON.

Zasłużył się uaktywnieniem licznych działaczy lewicowych ZNP, którzy działali w Powiatowej Komisji Oświaty i Kultury.

IGNACY JAKUBIEC 1906-1966

Członek kierownictwa Okręgowej Komórki TON, magister filologii UJ, nauczyciel w szkole powszechnej, podczas okupacji nauczyciel w PSP nr 6 w Krakowie. Zwolniony z pracy w szkole poświęcił organizowaniu tajnego nauczania na terenie okręgu krakowskiego jako sekretarz i I ref. org. Okręgowego Biura Szkolnego. Od 1 września 1945 r. został wizytatorem szkół powszechnych Okręgu Szkolnego Kraków, a od 1 grudnia 1945 r. pełnił obowiązki naczelnika Wydziału Szkolnictwa Powszechnego w Kuratorium.

W 1947 r. został przeniesiony na stanowisko nauczyciela do Państwowego Liceum w Krakowie. Pracował również jako wykładowca metodyki w Wyższej Szkole Pedagogicznej oraz wykładowca metodyki przedmiotów zawodowych na studium spółdzielczym UJ w Krakowie. Był działaczem PSL i ZNP.

BOHATEROWIE TON

Marian Batko 1901-1941

Zaangażowany w tajne nauczanie, aresztowany w Krakowie w drodze na tajne komplety, osadzony w niemieckim obozie koncentracyjnym Auschwitz i zamęczony w bunkrze głodowym. U honorowany Krzyżem Virtuti Militari.

Zdjęcie: Dokument przyznania Marianowi Batko Krzyż Virtuti Militari
Źródło: Archwum Zarządu ZNP Okręgu Małopolskiego

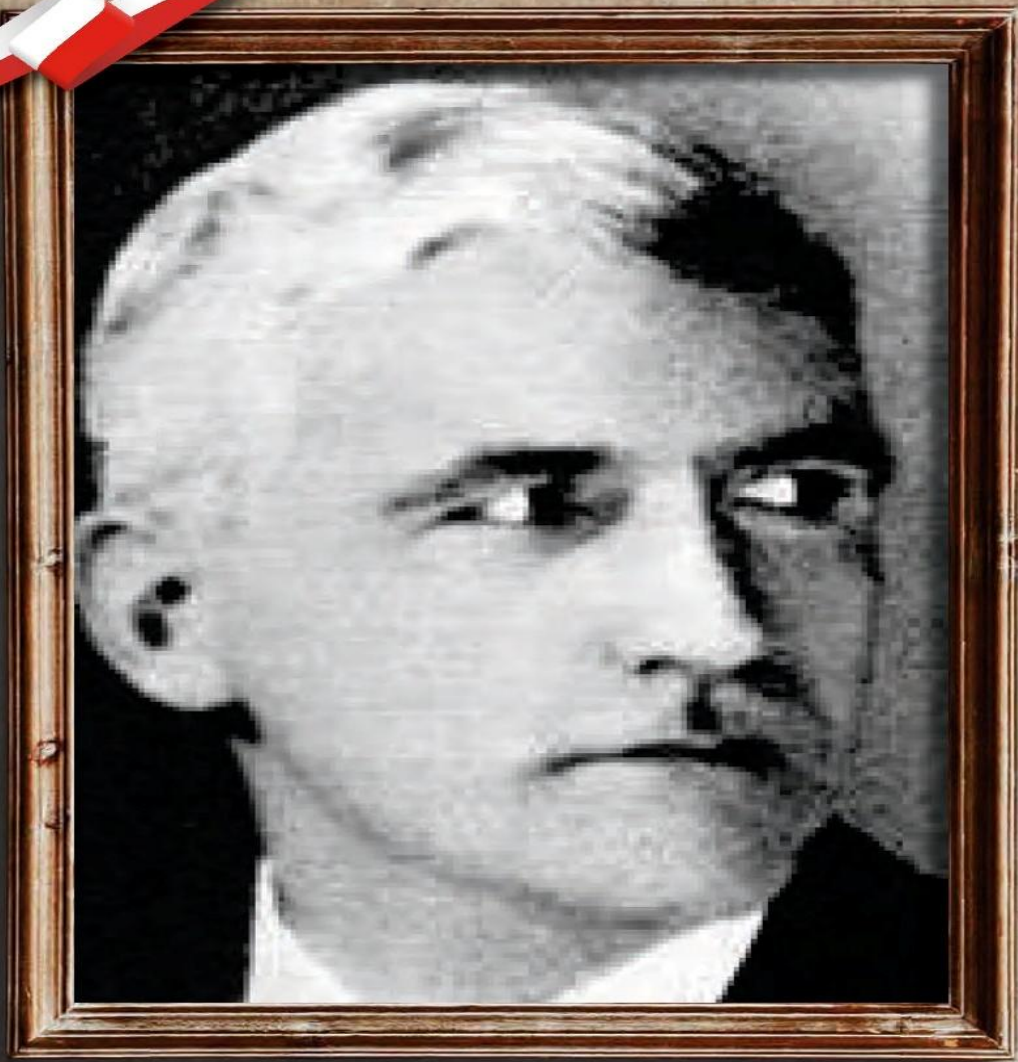

BOHATEROWIE TON

Stanisław Bytnar 1897-1945

Stanisław Bytnar przedwojenny członek ZNP, Kawaler Krzyża Virtuti Militari, legionista, był zaangażowany w tajne nauczanie, aresztowany wraz z synem Janem Bytnarem „Rudym” legenda podziemia. Został więźniem Auschwitz i zginął podczas ewakuacji obozu.

STRUKTURA TAJNEJ ORGANIZACJI NAUCZYCIELSKIEJ

OPRAC. dr Piotr Wierzbicki na podstawie materiałów
K. Zakrzewskiego, (Archiwum Zarządu ZNP
Okręgu Małopolskiego).

ODDZIAŁ ZNP Kraków-Śródmieście

TAJNA ORGANIZACJA NAUCZYCIELSKA

W październiku 1939r ZNP rozpoczął
podziemną działalność jako
Tajna Organizacja Nauczycielska (TON).

Tajna Organizacja Nauczycielska będąc
jednym z ogniw polskiego ruchu oporu:
organizowała tajne nauczanie,
opracowywała projekty systemu
szkolnego w wolnej Polsce, spieszyła
z pomocą nauczycielstwu, prowadziła
kształcenie nauczycielskie.

Organizacja TON

"Centralna Piątka"
(Prezydium)

1. Zygmunt NOWICKI
2. Czesław WYCECH
3. Teofil WOJENSKI
4. Kazimierz MAJ
5. Wacław TUŁODZIEJSKI

Wydział
Wykonawczy

- Członkowie prezydium oraz
Stanisław DORRANIĘCKI,
Stanisław TAŻBIR,
Franciszek DĄBROWSKI,
Wawrzyniec DUŻA,
Władysław FERENC,
Maria OSSOWSKA,
Jan KRECZMAR

Sekretarz Generalny

Kolejno: Józef Kania,
Leszek Klima,
Marian Wasyluk

Okręgi

KATOWICE – Bolesław ORĘWSKI
KIELCE – Jan KUPIEC
KRAKÓW – Roman SERKOWSKI
LUBLIN – Wiktor HELMAN
ŁÓDŹ – Stanisław ŚWIETLIČKO
POZNAŃ – Ignacy KRAWCZYK
TORUŃ – Władysław DORRÓWOLSKI
WARSZAWA – Bronisław CHROŚCICKI
WARSZAWA WOJ. – Wawrzyniec DUŻA
WARSZAWA ZAW. – Tadeusz KULIGOWSKI

Trojki Powiatowe

**PREZENTACJA ZOSTAŁA PRZYGOTOWANA PRZEZ KOMISJĘ HISTORII
I PROMOCJI ZARZĄDU ODDZIAŁU ZNP KRAKÓW-ŚRÓDMIEŚCIE**
z wykorzystaniem materiałów pochodzących z archiwum Zarządu
Głównego ZNP, archiwum Okręgu Małopolskiego, archiwum Oddziału
ZNP Kraków-Śródmieście oraz prywatnych zbiorów.

BIBLIOGRAFIA:

Tajna Organizacja Nauczycielska. Działalność Związku Nauczycielstwa Polskiego podczas okupacji hitlerowskiej 1939-1945, Kraków 2021 (wyd. II poszerzone i uzupełnione). A. Ryś, D. Sala, P. Wierzbicki, red. nauk. P. Wierzbicki (współautor)

P. Wierzbicki, Tajna Organizacja Nauczycielska – kryptonim podziemny Związku Nauczycielstwa Polskiego w latach 1939-1945, „Głos Nauczycielski”, Nr 39, 29 września 2021 r., s. 9-11.

KOORDYNATOR PROJEKTU: Tomasz Wilczyński - Prezes Oddziału ZNP Kraków-Śródmieście

OPRACOWANIE MERYTORYCZNE: dr Piotr Wierzbicki - historyk, członek Komisji Historii i Promocji Oddziału ZNP Kraków-Śródmieście

OPRACOWANIE GRAFICZNE: Urszula Lewandowska-Sieńko - członek Komisji Historii i Promocji Oddziału ZNP Kraków-Śródmieście,
Wiceprezes Oddziału ZNP Kraków - Śródmieście

